

آب‌انباری تاریخی در دل بیابان‌های اطراف شهر که هنوز پا برجاست؛

رصدخانه‌ای برای سیرجان

حسام‌الدین اسلاملو

گزارش

آب‌انباری استفاده می‌کردند.

آب‌انباری تاریخی و متروک در دل دشت

همه‌ی ما هم آسمان پرستاره‌ی کویر را دیده‌ایم و هم شنیده‌ایم که چنین آسمانی با بیشترین شب‌های صاف و غیر ابری، جان می‌دهد برای دانش نجوم و ستاره‌شناسی.

از طرف دیگر باورهای مذهبی مردم ما نیز به آسمان و شکل ماه و خورشید گره خورده است از ضرورت رویت هلال ماه تا کسوف و خسوف که اعمالی را بر باورمندان واجب می‌کند.

همه‌ی این مقدمه‌چینی‌ها برای این بود که نشانی آب‌انباری تاریخی و متروک را به مسئولانی فرهنگی شهر بدهم در دل دشت. آب‌انباری کهن که شکل معماری خاص آن و هم دوری آن از منابع نور مصنوعی و آلودگی هوا، آن را دارای این پتانسیل کرده است که مرمتی بشود و به عنوان رصدخانه از آن در یک کاربری جدید استفاده شود.

چه ثبت میراث فرهنگی باشد یا نباشد و چه مدعی‌اش اوقاف یا هر اداره و ارگان دولتی‌ئی باشد یا نباشد، فرقی نمی‌کند.

مهم این است که سازه‌های تاریخی و داری ارزش معماری است و آن قدری هم از شهر دور نیست که بگوییم به کار نمی‌آید. این زیرزمین گرد و گنبدی تمام آجری با ورودی هلالی‌اش و پنجره‌های گرداگردش، در صورت تجهیز به دوربین و تلسکوپ و دیگر ابزارهای نجوم، گزینه‌ی خوبی برای استقرار ستاد رویت هلال ماه در مجاورت آن است و همین طور می‌تواند محلی برای گردش‌های علمی دانش‌آموزی باشد زیرا به جز اینکه اگر به ابزار یک رصدخانه تجهیز هم نشود، باز این آب‌انبار متروک تجلی آشنایی ایرانیان قدیم با تمام شاخه‌های علوم ریاضی و هندسه و جغرافی و معماری و همکاری این شاخه‌های علمی با یکدیگر است. سازه‌ای عجیب با گنبدی زیبا که بدون کوچکترین رسیدگی‌ئی قرن‌هاست با دها و باران‌ها و تگرگ‌ها و برف‌ها و آفتاب‌ها دیده اما خم به ابرو نیاورده و سقف آن هنوز پا برجاست!

اگر شاهکار نیست پس چیست؟ آن هم برای ما که در این قرن ساختمان‌می‌سازیم که بیشتر از ده سال عمر مفید و مقاومت ندارد و بعد از آن رو به فرسایش می‌رود.

آب‌انبار یا برکه، حوض یا استخر سرپوشیده‌ای است که برای ذخیره آب معمولاً در زیرزمین ساخته می‌شود. در مناطق کم‌آب و کویری آب‌انبار را از آب باران یا جویبارهای فصلی پر می‌کنند. همان‌گونه که از نام آب‌انبار مشخص است، این سازه به منظور ذخیره آب در فصول پرآب و استفاده از آن در بقیه ایام سال ساخته می‌شود.

به دلیل خشکی آب و هوای بخش عمده‌ای از استان کرمان و عدم ریزش باران کافی در بیش از شش ماه از سال در اکثر نقاط و در نتیجه فصلی بودن آب رودخانه‌ها و عدم دسترسی به آب، از دیرباز تمهیدات گوناگونی جهت تأمین آب شیرین در فصول خشک سال اندیشیده می‌شده است. احداث بند، قنات و آب‌انبار از این جمله‌اند.

آب‌انبار یکی از عناصر شاخص در سکونت‌گاه‌های کویری است. در استان‌های مختلف ایران همچون در استان فارس در حال حاضر تعدادی از آب‌انبارها هنوز مورد استفاده قرار می‌گیرند.

در سراسر راه‌های کویری ایران، آب‌انبارها قابل مشاهده‌اند برخی از آن‌ها که در شهرهای خشک و کم‌آب ساخته شده، اثری بسیار زیبا و از نگاه معماری شایان توجه است. آب‌انبارها در گذشته به منظور ذخیره آب شرب و غیرشرب در فصول خشک و کم‌باران مورد استفاده قرار گرفته است.

نوع دیگری آب‌انبار منطقه به نام برکه و آبگیر نیز خوانده می‌شود، وجود دارد که اگرچه مخزن آن درون زمین واقع است، ولی محفظه بالای مخزن آن محصور نمی‌باشد و اهالی از طریق بازشوهای اطراف مستقیماً به داخل آن می‌روند و آب را برداشت می‌کنند. آب این برکه‌ها عمدتاً از طریق جمع‌آوری آب باران از روی سطح زمین تأمین می‌شود. در این سواحل اگرچه هوا مرطوب است، ولی به دلیل میزان بسیار اندک بارندگی و شوری آب‌های زیرزمینی، وجود این برکه‌ها امری ضروری بوده و در اغلب موارد تنها امکان دسترسی به آب شیرین فقط از طریق آب برکه‌ها بوده است. در بندر لنگه و بندر بوشهر، با کندن چند متر از زمین به آب شور یا تلخ می‌رسیدند و از این آب فقط جهت شستشو و